

Teksti: Sanni Purhonen
Kynnys ry
Siltasaarekatu 4
00530 Helsinki

Esiselvitys: taide- ja kulttuurialojen opiskelun esteettömyys ja saavutettavuus

Kynnys ry

2012

Sisällys

1. Esiselvityksen tausta ja tarkoitus.....	3
2. Käsitteenmäärittely: Esteettömyys ja saavutettavuus.....	3
3. Esiselvityksen toteuttaminen.....	3
4. Selvityksen tulokset	6
4.1. Taide- ja kulttuurialalla toimivien vammaisten henkilöiden kokemukset .	6
4.2. Oppilaitosten vastaukset ja esteettömyys	14
5. Esiselvityksen yhteenveto ja johtopäätökset.....	17
Lähteet	20

1. Esiselvityksen tausta ja tarkoitus

Kynnys ry:n esiselvitys esteettömästä taide- ja kulttuurialojen opiskelusta toteutettiin haastattelututkimuksena ja kyselynä 1.4.2011–31.3.2012. Hankkeen tarkoituksena on edistää kulttuurin saavutettavuutta ja vahvistaa taidealan oppilaitosten valmiuksia vastaanottaa vammaisia opiskelijoita. Lisäksi tarkoituksena on taidealan koulutuksen esteettömyyttä tutkittaessa ja parannettaessa edistää vammaisyhteisön kulttuuritoimintaa ylipäänsä.

2. Käsitteenmäärittely: Esteettömyys ja saavutettavuus

Vapaan sivistystyön esteettömyys -tutkimuksen (Sivistys-uutiskirje, 2012) ja Elina Laaksosen (2005, 4) mukaan: esteettömyydellä tarkoitetaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen opiskeluympäristön rakentamista siten, että jokainen voi ominaisuuksistaan riippumatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Tutkija Johanna Penttilän mukaan saavutettavuus on esteettömyyttä lähellä oleva, mutta laajempi käsite. Sillä tarkoitetaan opiskelu- ja työskentely-ympäristöä, jossa kaikki voivat toimia ominaisuuksistaan riippumatta yhdenvertaisesti (Penttilä 2012, 4). Termejä esteettömyys ja saavutettavuus käytetään usein synonyymisesti, näin tässäkin raportissa.

Joissain tapauksissa käsitteillä voi siis nähdä vivahde-eron siinä mielessä, että saavutettavuus ymmärretään laajemmin ja esteettömyys fyysisen ympäristön yhteydessä. Tämä tulkintatapa tuli aineistossa esiin yhdessä näkövammaisen henkilön haastattelussa:

Puhuisin sokeiden kohdalla mieluummin saavutettavuudesta kuin esteettömyydestä (nainen, teatteri).

Pääsääntöisesti raportissa käytetään käsitettä esteettömyys, mukailen haastateltaville esitettyjä kysymyksiä ja niissä käytettyä terminologiaa, joista kerrotaan lyhyesti seuraavassa luvussa.

3. Esiselvityksen toteuttaminen

Selvitys toteutettiin esittämällä haastateltaville henkilöille seuraavat kysymykset, joihin he saivat vapaasti vastata:

1. Kerro taustastasi. Miten päädyit/ miksi pyrit opiskelemaan taidealaa?
2. Miten arvioisit opiskelujen esteettömyyttä vammaisen opiskelijan kannalta?
3. Oletko joskus opintojesi aikana kohdannut syrjintää?
4. Auttoivatko opiskelut sinua työllistymään alallesi? Jos vastaat kyllä, niin miten, elleivät, niin miksi?
5. Miten esteettömyyttä taidealan oppilaitoksissa tulisi mielestäsi kehittää?
6. Jos olet vammautunut vasta opiskelujesi jälkeen, miten arvioisit opintojen esteettömyyttä nykyään verrattuna opiskeluaikoihisi?
7. Avoin kommentointitila

Haastattelukutsu esiselvitykseen lähetettiin sähköpostitse 20 henkilölle. Lopulliseen selvitykseen vastasi 16 taidealaa opiskellutta tai opiskelevaa vammaista taiteilijaa tai kulttuurialan työntekijää. Haastatteluista puolet järjestettiin tapaamisilla ja loput puhelimitse tai sähköpostitse. Tapaamiset ja puhelinhaastattelut nauhoitettiin. Haastattelujen kesto vaihteli noin 20 minuutista puoleentoista tuntiin.

Haastattelijana toimi Kynnys ry:n tiedottaja Sanni Purhonen, lukuun ottamatta hänen omaa haastatteluaan, jonka suoritti tutkimuspäällikkö, dosentti Matti Laitinen Kynnys ry:stä. Lisäksi selvityksessä oma kyselynsä lähetettiin Suomen kymmenelle suurimmalle taidealan oppilaitokselle, joista vastaus saatiin kaikista kymmenestä oppilaitoksesta. Tuon kyselyn tuloksiin palataan myöhemmin raportissa (ks. luku 4.2).

Haastatelluista taiteilijoista valtaosa (11) oli jollain tavoin liikuntavammaisia. Näkövammaisia joukossa oli 3 ja kuulovammaisia 2 henkilöä. Neljällä henkilöllä vamma aktivoitui tai ilmeni vasta opiskelujen aikana tai niiden päätyttyä. Naisia haastatelluissa oli 11 ja miehiä 5 henkilöä, mikä saattaa osittain selittyä taidealojen naisvaltaisuudella ylipäätään.

Haastateltavista 7 työskenteli kuvataiteen tai käsityön parissa. Muusikoita heistä oli 3, ja tanssitaiteen sekä kirjallisuuden alalta kummaltakin 2 henkilöä. Lisäksi yksi haastateltava työskenteli teatterin ja yksi elokuvan alalla. Opinnot olivat kesken kolmella haastateltavalla ja yksi kertaalleen valmistunut henkilö opiskeli töissä käynnin ohessa uutta taidealan tutkintoa.

Haastattelukysymykset oli suunnitellut esiselvitystyöryhmä (Kalle Könkkölä, Matti Laitinen ja Sanni Purhonen). Niissä pyrittiin lähestymään henkilön opintohistoriaa sekä taidealan esteettömyyttä mahdollisimman monipuolisesti ja selkeästi. Keskeinen painoarvo oli haastattelutilanteen keskustelevuudella ja vastaajien oman äänen esiin tuomisella. Sanni Purhonen kirjoitti haastattelujen jälkeen vastaukset auki, kuitenkin litteroimatta niitä.

Haastattelutilanteesta pyrittiin tekemään mukava ja kysymyksiä selvennettiin tarvittaessa. Suurin osa haastateltavista osallistui selvitykseen mielellään ja antoi keskustelusta jälkeensä hyvää palautetta. Aiheen tutkimusta ylipäätään pidettiin erittäin tärkeänä.

Haastatteluun valikoitui ihmisiä Kynnys ry:n vammaisten taidekentän tuntemuksen kautta. Esiselvitystyöryhmässä oli etukäteen tietämystä varsinkin liikunta- ja näkövammaisista taidealan opiskelijoista ja taiteilijoista. Kuurojen liittoon otettiin lisäksi erikseen yhteyttä sopivien haastateltavien löytämiseksi ja yksi opiskelija saatiinkin haastateltavaksi tätä kautta. Koska vammaisten taiteilijoiden kenttä on suhteellisen pieni, vastaukset päätettiin työryhmässä käsitellä anonyymeina, vaikka kaikki haastateltavat eivät tätä pyytäneetkään.

Osana esiselvitystä erillinen esteettömyys-kyselynsä lähetettiin myös Suomen kymmenelle suurimmalle taidealan oppilaitokselle sähköpostitse. Kyselyyn vastasivat kaikki oppilaitokset, joskin pääsääntöisesti lyhyesti. Kun tämä suhteutetaan Suomen taidealan oppilaitosten kokonaismäärään, tuloksia voi kuitenkin pitää kattavina esiselvityksen tarpeisiin.

Oppilaitoksille esitetyt kysymykset:

1. Kuinka paljon oppilaitoksessanne on vammaisia opiskelijoita?
2. Miten vammaiset on huomioitu pääsykokeissa?
3. Miten esteettömyys on otettu huomioon oppilaitoksessanne, esimerkiksi esteettömissä tiloissa tai opetusjärjestelyissä?

Selvitykseen vastasivat:

Lahden muotoiluinstituutti, Sibeliuksen akatemia, Teatterikorkeakoulu, Tampereen yliopisto, Oriveden opisto, Taideteollinen korkeakoulu/ Aalto-yliopisto, Helsingin kuvataideakatemia, Jyväskylän yliopisto, Helsingin yliopisto ja Turun kuvataideakatemia.

Kysymyksiin vastasi esteettömyydestä vastaava henkilö, jos sellainen oli oppilaitokseen nimetty (Helsingin yliopisto). Useimmin vastaaja kuitenkin oli joko koulun rehtori tai joku opintoneuvonnan henkilöstöstä. Vastauksista kerrotaan tarkemmin alaluvussa 4.2.

4. Selvityksen tulokset

Lainaukset aukikirjoitetuista haastatteluista on merkitty kursiivilla. Lisäksi suluissa ilmoitetaan vastaajan sukupuoli ja päätoiminen taiteenala.

4.1. Taide- ja kulttuurialalla toimivien vammaisten henkilöiden kokemukset

Haastateltavien taustoista kysymykseen 1 selvisi, että suurin osa suuntautui taidealalle jo nuorina. Kaikki kokivat alan melko varhain selvänä vaihtoehtona. Henkilöiden perheessä on ollut taiteellista taustaa ja heitä on kannustettu hakeutumaan alalle myös koulun ja harrastusten kautta.

Kaikki haastateltavat eivät päässeet opiskelemaan taidealaa ensimmäisellä hakukerralla. Osa ehti kokeilla muita urapolkuja ennen taidekoulutustaan ja heillä oli useampia tutkintoja. Toisinaan alan valinta oli vammaisuuden takia mietityttänyt, mutta koulutuksiin oli päädytty tavalla tai toisella.

Olen harrastanut pianonsoittoa jo lapsena. Olin aina ollut kiinnostunut musiikista (nainen, musiikki).

Päädyin taidealalle puolivahingossa. Äitini on tehnyt graafista suunnittelua, olen kasvanut valopöydän alla ja ollut aina suuntautunut niin (nainen, kuvataide).

Alan valinta on kyllä vaatinut vahvaa uskoa itseän ja omiin mahdollisuuksiin. Olen seurannut intohimoa ja intuitiota (nainen, tanssi).

Pienestä lapsesta tähän aikaan olen maalannut, piirtänyt pastellia ja myös luonut performanssia ja installaatioita (mies, kuvataide).

Kysymyksessä 2 pyydettiin arvioimaan opiskelujen esteettömyyttä vammaisen opiskelijan kannalta. Vastauksia voidaan edelleen vertailla esimerkiksi Vapaan sivistystyön esteettömyys -tutkimukseen,

joka on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama ja Kynnys ry:n hallinnoima hanke. Siinä suurimmat puutteet huomattiin oppilaitosten fyysisen ympäristön esteettömyydessä ja tiedottamisessa.

Kaikki haastateltavat eivät vielä opiskellessaan osanneet kiinnittää fyysiseen ympäristöön huomiota. Osa piti vammaansa niin lievänä, ettei sen juuri arvioitu vaikuttaneen opiskeluun. Omien kokemusten vertailu muihin koettiin aluksi haastavana. Esteettömyysnäkökulma oli kuitenkin saattanut korostua haastateltavien elämässä opiskelujen jälkeen ja myös ystävien kokemusten perusteella. Lopulta kysymyksen tiimoilta syntyi runsaasti keskustelua.

Arvioita varsinkin taidealan fyysisestä esteettömyydestä voidaan aiemmin esitellyn esteettömyyden määritelmän perusteella luonnehtia esiselvityksessä negatiivisiksi. Yleisimmin mainittuja fyysisen esteettömyyden ongelmia on opetustilojen esteellisyys, varsinkin yliopistojen kampuksilla. Monet opetuspaikat ovat rakennuskannaltaan vanhoissa tiloissa eikä esteettömyyttä välttämättä huomioida edes uudisrakentamisessa:

Ei opiskellessani kiinnitetty esteettömyyteen mitenkään huomiota, tilat olivat esteellisiä, joka paikkaan vaan mentiin, maalattiin ulkona, tms (nainen, kuvataide).

Yliopisto oli jälkeinpäin ajatellen silloin 90-luvulla fyysisesti tosi esteellinen. Kun en itse liiku apuvälineillä, se ei estänyt minua (nainen, musiikki).

Saavutettavuus on aika huonoa, ei yliopistolla eikä Teakissa ole siitä käytännössä tietoa.

Tampereella esteettömyysihminen sanoi minulle, että voisitko tulla kertomaan mitä tarvitset tai miten asiat pitää järjestää (nainen, teatteri).

Vanha puoli olisi kyllä liikuntarajoitteiselle täysin mahdoton. Olen sitä jälkeinpäin miettinyt (mies, musiikki).

Helsingin yliopisto ei ollut helppo ympäristö liikkua apuvälineellä: kaikki kiertotiet ja vahtimestarit tulivat opiskelujen aikana tutuiksi (nainen, kirjallisuus).

Myös näkövammaisten apuvälineiden ja viittomakielisen kommunikoinnin kanssa oli ollut jonkin verran hankaluuksia. Tulkkausta tai tarvittavia sovelluksia ei aina saatu ajoissa järjestetyiksi.

Opinnoista jäätin tällöin jälkeen. Pahimmassa tapauksessa opiskelu oli viivästynyt pidemmäksi aikaa tai keskeytynyt kokonaan oikeanlaisten apuvälineiden puuttumisen vuoksi.

Kaikkea materiaalia ei löydy näkövammaisten kirjastosta Celiasta eli ääniversona. Sen saaminen on joskus vaikeaa. Sitä voi joutua myös odottamaan pitkään niin, että kurssi saattaa olla ohi, kun materiaalit ovat valmiina (mies, kirjallisuus).

Sähköisten palvelujen osalta on menty huonompaan suuntaan, uudet hienot sovellukset eivät toimi näkövammaisten apuvälineillä. Yksittäisten ihmisten osalta asiat ovat totta kai menneet eteenpäin. Sen kautta kun ihmiset menee ja tekee, ei järjestöjen (nainen, teatteri).

Sitä paitsi opinnosta tiedottaminen sujui välttävästi. Esimerkiksi kun kokous tulee jo yhtäkkiä huomisaamuna, niin en ehdi tilata viittomakielen tulkkia tänä päivänä, enkä siis saa sitä. Se vaikuttaa selvästi siihen, että opiskelut estyvät (mies, kuvataide).

Asennetason esteettömyys eli sosiaalinen ja psyykkinen opiskeluympäristö saivat selvityksessä parempaa palautetta, vaikka tästäkin oli poikkeuksia. Suurin osa vastanneista on ollut koulunsa ainoa vammaisen opiskelija tai yksi harvoista tapauksista, yliopistot pois lukien. Tilanne on joskus ollut uusi opettajille, mikä on arvioiden mukaan saattanut vaikuttaa asenteisiin negatiivisesti.

Useampi haastateltava kuitenkin kiitti oppilaitosten valmiuksia, henkilökunnan positiivisuutta ja halua ratkoa mahdolliset ongelmat. Monet taidealan koulujen pääsykokeista ovat lähtökohtaisesti haastavia, mutta esteet koejärjestelyissä ja tenteissä oli lähes aina pyritty korjaamaan. Opiskelutoverien asenne koettiin pääsääntöisesti myönteiseksi.

Edelleen, palaute oli samansuuntaista kuin Vapaan sivistystyön esteettömyys -tutkimuksessa, jossa todetaan, että oppilaitosten fyysisen ympäristön esteettömyydessä ja tiedotuksessa on puutteita, mutta asenneilmasto on kohdallaan.

Toisinaan taiteilijoiksi päätyneet haastateltavat olivat kokeneet, ettei heihin suhtauduttu taiteen kentällä yhtä hyvin kuin kouluaikana. Vammaisen taiteilija on voitu mieltää sosiaalipuolen tai hyväntekeväisyystyön edustajaksi ammattitaiteilijuuden sijaan tai hänen on ajateltu saavan apurahoja turhan helposti, vaikka todellisuus olisi toinen.

Mahdollisista koulujen asennetason ongelmista kertoo useassa puheenvuorossa esiin noussut kokemus, ettei vammaisuudesta ole oppilaitoksilla riittävästi tietoa eikä niiden henkilökunnissa ole vammaisten asioista vastaavaa henkilöä tai tahoa. Myöskään oppilaitosten internet-sivuille ei pääsääntöisesti ollut selkeästi merkitty vammaisten opiskelijoiden neuvontaa tai vastaavaa palvelua, kun tarkastimme asian selvitystä varten. Ongelma korostuu kun huomioidaan oppilaitosten kyselyosion vastaukset, joissa oli viitattu juuri internet-sivuihin ja kirjallisiin oppaisiin, jos halutaan etsiä tietoa esimerkiksi koejärjestelyistä.

Kaverini taidealalla eivät suhtaudu hyvin vammaisiin taiteilijoihin (nainen, kuvataide).

Näkövammaisen kannalta asenneilmapiiri ja halukkuus ratkaisuihin olivat koulussa kaikkien opettajien kanssa erittäin hyviä (nainen, musiikki).

Ihmiset ovat aina olleet positiivisella tavalla kiinnostuneita ja ystävällisiä (nainen, kuvataide).

Kommunikoiminen opiskelijoiden kanssa ei ollut kovin helppoa (mies, kuvataide).

Vaikka esteettömyyden arviot olisivat olleet huonoja, haastateltavista ainoastaan yksi mainitsi kysymyksessä 3 kokeneensa suoraa syrjintää. Välillisen syrjinnän muotoja, kuten esteettömyyden puutetta nousi kuitenkin esiin enemmän. Kysymys aiheutti myös pohdintaa siitä, miten syrjintä määritellään. Voidaan kysyä, eikö rakenteista aiheutuva syrjäytyminen ole syrjintää?

Syrjintää koen joka päivä ja taiteilijana sitä saa maistaa todella, todella paljon. Ikävää että juuri näin pienessä piirissä kuin taiteilijat ovat, on mahdollisuus syrjäyttää vammaisen taiteilija härskisti, niin apurahoituksen kuin näyttelyjen suhteen (nainen, kuvataide).

En voi väittää kohdanneeni suoranaista syrjintää, jonka olisin itse tiedostanut. Jos rupeaisin muistelemaan, tulisin siitä varmaan tietoisemmaksi. (nainen, musiikki).

Kysymyksessä 4 selkeä positiivinen tulos oli, että haastateltavista kaikki kokivat opiskelujen auttaneen, tai uskoivat niiden jatkossa auttavan, alallensa työllistymisessä. Opinnot nähtiin erityisen hyödyllisiksi verkostojen luomisessa ja uskottavuuden saavuttamisessa työmarkkinoilla. Taiteilijaa ilman koulutusta ei pidetty uskottavana.

Huomionarvoista on, että kaikki haastateltavat työskentelevät tällä hetkellä taiteilijoina tai taiteen parissa, vaikkeivät välttämättä olisi päätyneet töihin omalle alalleen. Kaikkien työ ei ole kokopäiväistä, säännöllistä tai tuottoisaa, mutta koulutuksen edut ovat silti selkeitä. Tulosta voi suhteuttaa esimerkiksi viime kesänä ilmestyneeseen WHO:n ja Maailmanpankin World Report on Disability -raporttiin, josta käy ilmi, että vammaisten ihmisten työllistymismäärä keskimäärin on 44 %.

Edelleen esimerkiksi vuonna 2011 tehty Työterveyslaitoksen ja Kelan tutkimus osoittaa, että Suomessa on noin 70 000 täysin työkykyistä vammaista henkilöä, joista vain 60 prosentilla on työpaikka. Vammaiset ovat siis Suomessa harvemmin töissä kuin muualla Euroopassa. (lähde: http://www.ttl.fi/fi/tiedotteet/Sivut/tiedote3_2011.aspx ks. 7.3.2012)

Tätä taustaa vasten voidaan pohtia, onko mahdollisista, että sisäänpääsyvaikeuksista huolimatta taideala on vammaisille henkilöille jopa keskimääräistä parempi työllistäjä. Toki selvitykseen myös valikoitui pieni joukko korkeasti koulutettuja ja työelämään päämäärätietoisesti tähänneitä henkilöitä, mikä ei välttämättä vastaa vammaisten henkilöiden elämäntilannetta Suomessa keskimäärin. Haastateltavien työtilanne on silti mielenkiintoista huomioida, kun pohditaan vammaisten henkilöiden työllistymisen haasteita yhteiskunnassamme ylipäänsä.

Ilman muuta koulutus on auttanut työllistymään (nainen, musiikki).

Opinnot auttoivat ehdottomasti, verkostoitumaan ja työharjoittelujen kautta. Työharjoittelut poikivat lisää projekteja. Tutustuu alan ihmisiin ja onnistuu tekemään vaikutuksen (nainen, kuvataide).

Kyllä opiskelu on auttanut huimasti, olen saanut kontakteja ja oppinut luomaan työmahdollisuuksia taidealan rakenteissa itselleni (nainen, tanssi).

Koulutus on antanut pohjan ja uskottavuutta (nainen, kuvataide).

Vastaukset kysymyksiin 5 ja 6 menivät osittain päällekkäin. Kysymys 5 koski esteettömyyden kehittämiskeinoja taidealalla. Kysymys 6 esteettömyydestä nykyisin verrattuna omiin opiskeluaikoihin ei koskenut suoraan kaikkia haastateltavia. Kaikki vastasivat silti lopulta ainakin siihen, millaisia muutoksia taidealan esteettömyydessä uskottiin tapahtuneen.

Vaikkei faktatietoa esteettömyyden kehittymisestä olisi ollut, suurin osa esitti arvioita kehityksen suunnasta. Osa haastateltavista myös työskenteli esteettömyysasioiden parissa ja osasi kommentoida kysymyksiä ammattinsa kautta. Kaikki haastateltavat pitivät kehittämistyötä tarpeellisena ja toisaalta kehitystä uskottiin tapahtuneen. Esteettömyyden teeman huomattiin olleen viime vuosina aiempaa enemmän esillä julkisessa keskustelussa, minkä uskottiin auttavan asioita etenemään.

Vaikkei itseen olisi kohdistunut opiskellessa huonoja asenteita, esteettömyyden kehittämisen nähtiin lähtevän liikkeelle ennen kaikkea asennetason muutoksesta. Esteettömyysajattelun toivottiin lyövän läpi niin, että sen hyödyllisyys kaikille ymmärrettäisiin. Toisaalta painotettiin, että muutokset on tehtävä, vaikka ne koskisivat vain yhtä opiskelijaa. Monessa vastauksessa ongelmien syyksi arveltiin myös sitä, ettei muutoksia yksinkertaisesti haluta tehdä.

Varsinkin näkövammaisten kohdalla muutoksena mainittiin erilaisten teknisten sovellusten yleistyminen opetuksessa. Kehitys sai positiivista palautetta, joskaan laitteiden toimivuudesta ei annettu vain hyviä arvioita.

Vastauksissa korostui, että esteettömyyden kehittämisen pitäisi lähteä oppilaitosten sisältä niin, ettei opiskelija ole siitä yksin vastuussa. Perustavan asennetason muutoksen jälkeen tähän uskottiin tarvittavan ennen kaikkea henkilöstön koulutusta ja rahaa tuohon koulutukseen ja henkilöstön palkkaamiseen. Konkreettisina kehittämisen keinoina mainittiin muun muassa esteettömyysasiamiehet ja asiantunteva henkilöstö kouluissa.

Pitäisi saada myydyksi ajatus ja ideologia, ettei esteettömyys ole vain lisävaatimus ihmisille, vaan helpottaa kaikkien elämää ja työtä (nainen, musiikki).

Byrokratiaa pitäisi ensinnäkin karsia mielettömästi (mies, kirjallisuus).

Tilojen kartoittaminen ei riitä, esteettömyyden pitäisi tulla läpi voimakkaammin opetussisällöissä (nainen, kuvataide).

Pitäisi olla enemmän avoimuutta vastaanottaa opiskelijoita, ettei vammaisista ajateltaisi, että voi ei, nyt tulee ongelmia (nainen, teatteri).

Suunta on ollut huimasti parempaan, mutta jo 1980-luvulla sosiaalinen turvaverkko oli loistava. Tätä ei saa ajaa alas eli turvaverkko pitää säilyttää (mies, elokuva).

Avoimessa kommentointitilassa esiin nousi muun muassa lisää kehittämisehdotuksia ja pohdintaa vammaisten opiskelijoiden vaikutuksesta taidealan esteettisiin vaatimuksiin ylipäänsä. Erityisen mielenkiintoinen estetiikka-kysymys on siltä kannalta, karsiiko "vääränlainen" estetiikka vammaiset opiskelijat taiteen alalta jo pääsykoevaiheessa. Tässä voisi olla yksi jatkotutkimuksen aihe sekä taiteiden estetiikan tutkimuksessa että käytännön ratkaisujen kannalta.

Taidealan vaikeita pääsyvaatimuksia pidettiin pääsääntöisesti hyvänä asiana. Syrjimättömyys ja tasa-arvo pääsykokeissa, tenteissä ja kouluissa olemisen aikana koettiin tärkeiksi. Taiteen sisällön tasosta puhuttaessa vastauksissa ei toivottu niinkään erityiskohtelua, vaan avoimempaa keskustelua taiteen arvottamisen kriteereistä. Haastateltavat eivät myöskään halunneet leimautua "yhden asian" edustajiksi, vaan toivoivat arvostelua töistään taiteen yleisin kriteerein.

Erityistapauksena on mainittava teatterikorkeakoulu, jonka useampi vastaaja arveli vammaisille opiskelijoille vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi oppilaitokseksi. Moni haastateltavista kiinnitti erikseen huomiota asiasta mediassakin käytyyn keskusteluun, jota myös koulun rehtori kommentoi oppilaitosten haastattelu-osiossa.

Myös esiselvityksen ainoa teatterialaa opiskellut henkilö kertoi vastauksissaan törmänneensä esteisiin, jotka aiheuttivat sen, että opiskelujen käytännön järjestely vei häneltä huomattavan paljon aikaa. Tiivistetysti, vaikuttaa siltä, että näyttelijäntyyön linjan monelle vammaisille mahdottomat pääsykokeet ja vaatimus vammaisista näyttelijöistä näyttelemässä vammaisten rooleja ovat ristiriidassa keskenään.

Teatterialalle se olisi varmaan vaan liikaa. Luulen, että he haluavat neutraaleja tekijöitä, vaikka onhan se ihan syvältä, että vammattomat aina esittävät vammaista (nainen, kuvataide).

Teatteripuolella näyttelijäntyyö on edelleen sula mahdottomuus liikuntavammaisille. Eivät he myöskään aio muuttaa hakuprosessia, kun asiasta on keskusteltu, vaikka ongelma ymmärretäänkin [...]. Julkisuusarvo nousisi näyttelijöiden kautta, koska ne ihmiset näkyvät (mies, musiikki).

Luulen, että teatteriala on vammaisille aika hankala. Opiskeluissa käydään paljon teattereissa. Mistä tietää, onko tietty teatteri esteetön ja saako esityksestä mitään irti (nainen, teatteri)?

Useampi kommentoija toi esiin, että taidealaa voisi hyvin markkinoida vammaisille nykyistä enemmän. Tätä ajatusta ruokki varmasti sekin, että he olivat työllistyneet alallensa. Oppilaitosten ei silti oletettu kykenevän kaikkeen, varsinkaan taloustilanteessa, jossa taidealan resursseja karsitaan. Toive vammaisten opiskelijoiden oman aktiivisuuden kasvamisesta mainittiin monessa puheenvuorossa.

Keskustelussa korostui, että vammaisuus voi olla taiteilijoille ja oppilaitoksille myös voimavara. Vammaisia ihmisiä kannustettiin hakemaan rohkeasti kouluihin, vaikka sisäänpääsy tuntuisi epätodennäköiseltä. Myös oppilaitosten vastauksissa toistui jonkin verran ajatus, että muutoksia tapahtuu ja tehdään aktiivisesti sitä mukaa, kun vammaisia henkilöitä hyväksytään koulutusohjelmiin.

Pohdin sitä, miten avata ihmisten ajatukset sen tason esteettömyydelle, että vamma voi näkyä lopputuloksessa (nainen, musiikki).

Ammattikoulutasolla voisi olla järkevää miettiä, voisiko opintoja markkinoida erityisryhmille (nainen, kuvataide).

Nyt luulen, että vammainen on enemmän kiintiövammainen. Katsotaan, että pärjääkö, eikä sillä ole muuta merkitystä (nainen, kuvataide).

Mutta ehkä vammaisen opiskelijan on oltava vielä hitusen lahjakkaampi, uskottavampi, räväkämpi jne. voittaakseen ennakkoluulot puolelleen (nainen, tanssi)?

Yksi pointti on se, että en ole vammaistaiteilija vaan vammainen taiteilija. En tee taidetta vammaisille vaan ihan kaikille (mies, tanssi).

Tällä hetkellä esteettömyyden kehittämisen konstit ovat vähissä, koska OKM joka tapauksessa vähentää taide- ja kulttuurialan koulutusta rajusti (mikä on hyvä asia sinänsä) (mies, elokuva).

4.2. Oppilaitosten vastaukset ja esteettömyys

Taidealan oppilaitoksille suunnatussa kysymyksessä 1 pyydettiin arvioimaan oppilaitoksen vammaisten opiskelijoiden määrää. Osa vastanneista käsitti kysymyksen niin, että heiltä olisi tiedusteltu tilastoa vammaisista opiskelijoista. Tällaista tilastoa oppilaitoksilla ei tietenkään saa olla, jolloin he joko ohittivat kysymyksen tai mainitsivat arvioita erityisjärjestelyitä käyttäneistä opiskelijoista.

Kuitenkin, useampi oppilaitos totesi myös, ettei heillä ole lainkaan vammaisia opiskelijoita. Lisäksi mukana oli mainintoja yksittäisistä opiskelijoista. Suuremmat yliopistot esittivät varovaisia arvioita opiskelijoiden määrästä kokeissa erityisjärjestelyjä käyttäneiden opiskelijoiden määrän perusteella. Kokonaisuutena opiskelijamäärät olivat pieniä, korkeintaan muutamia kymmeniä henkilöitä. Yliopistoissa vammaisia opiskelijoita on kuitenkin käytännössä enemmän kuin erityisjärjestelyjä käyttäviä henkilöitä.

Opiskelijoista ei pidetä sellaista rekisteriä, johon kerättäisiin tiedot vammaisuudesta. Erityistientipalveluita käyttäviä opiskelijoita oli viime vuonna 47 opiskelijaa kuudesta tiedekunnasta. Vammaisia opiskelijoita on enemmän kuin tämä määrä - suurin osa esteettömyystyöstä tehdään arjen opetus- ja opiskelutilanteissa. (Helsingin yliopisto.)

Liikuntavammaisia ei ole ollut. Muutamia henkilöitä (alle 6 kpl) on pyytänyt lisäaikaa tehtävien suorittamista varten ja yksi niistä on pyytänyt rauhallista tilaa tehdä valintakoevastaukset. Minulla on ollut tapaus, jossa henkilö tarvitsi kinalosauvat liikkumiseen ja lisäaikaa tehtävien suorittamista varten. Opiskelija ei halunnut mitään erityiskohtelua, koska hän katsoi selviävänsä ilman järjestelyjä. (Aalto-yliopisto.)

Jyväskylän yliopisto ei rekisteröi eikä tilastoi vammaisia opiskelijoitaan, joten määrätietoja en pysty antamaan. Yhteydenottojen perusteella tiedän tällä hetkellä meillä opiskelevan kaksi näkövammaista taidealan (kirjallisuuden) opiskelijaa (toinen pääaine- ja toinen sivuaineopiskelija). (Jyväskylän yliopisto.)

Kysymyksessä 2, suurimmassa osassa oppilaitoksista oli ohjeet vammaisten huomioimisesta pääsykokeissa tarvittavin erityisjärjestelyin olettaen, että hakijat ottavat järjestelyistä ajoissa yhteyttä oppilaitokseen ja hankkivat tarvittavat lääkärintlausunnot tms.

Useammassa vastauksessa järjestelyjä mainittiin myös tehtävän "tapauskohtaisesti" ja "mahdollisuuksien mukaan". Opiskelijoiden vastauksiin verrattaessa tästä herää kysymys, onko oppilaitoksilla pääsykoejärjestelyjen suhteen liikaakin liikkumavaraa ja joutuvatko vammaiset opiskelijat vastaavasti näkemään liiaksi ylimääräistä vaivaa jo pääsykoevaiheessa?

Aina joustoa ei valintakokeiden luonteen vuoksi uskallettu luvata. Tässä nousivat esiin samat taiteen arvottamisen kysymykset, joihin opiskelijat kiinnittivät huomiota pohdinnoissaan. Vastauksissa annettiin ymmärtää, että muutoksia oltaisiin kyllä valmiita tekemään, kunhan vammaisia opiskelijoita hakisi koulutusohjelmiin. Kysyä voi, eikö esteettömyyden pitäisi lähtökohtaisesti toteutua, vaikkei koulussa sillä hetkellä olisikaan vammaisia opiskelijoita?

Erilaiset vammat huomioidaan tarvittaessa erityisjärjestelyin, joita voivat olla esimerkiksi avustajan käytön salliminen koetilanteessa, pidempi kokeen suoritusaika, tietokoneen käyttö kirjallisissa kokeissa, esteettömät tilaratkaisut (Sibelius-akatemia).

Viime keväänä 44 hakijaa anoi erityisjärjestelyitä valintakokeeseen. Erityisjärjestelyitä voivat olla esim. lisäaika, erillinen rauhallinen koetila, laajempi kirjoitustila, apuvälineiden käyttö, mm tietokoneen käyttö valintakokeessa. (Tampereen yliopisto.)

Erityisjärjestelyjä myönnetään mahdollisuuksien mukaan ja hakijalle ilmoitetaan kirjallisesti hänelle myönnettyistä erityisjärjestelyistä. Valintakoejärjestelyin tulee huolehtia siitä, että erityisjärjestelyjä tarvitsevat hakijat ovat opiskelijavalinnassa tasavertaisessa asemassa muiden hakijoiden kanssa. Tällaisia hakijoita pyydetään hyvissä ajoin ottamaan yhteyttä asianomaisen tiedekuntaan tarvittavia erityisjärjestelyjä varten. Tilanteet arvioidaan aina tapauskohtaisesti ja asioista sovitaan ko. koulutusohjelman valintaryhmän kanssa. On huomioitava, että toiveita esim. lisäajan saamiseksi valintakokeissa voidaan huomioida hyvin rajoitetusti valintakokeen luonteen vuoksi. (Aalto-yliopisto.)

Erityishuomiota opiskelijoilta saaneesta teatterikorkeakoulusta kommentoitiin pääsykoejärjestelyjä seuraavasti:

TeaKin pääsykokeet on suurelta osin tehty perusterveille (esim. ne joissa vaaditaan liikunnallista lahjakkuutta), sillä itse koulutusohjelmat on suunniteltu pääpiirteissään perusterveille. Se ei

luonnollisesti estä ketään hakemasta eikä myöskään kategorisesti pääsemästä sisään ko. koulutusohjelmiin. Kyse on viimekädessä professoreiden (ja koko ko. raadin) taidenäkemyksestä, millaisia opiskelijoita otetaan TeaKiin. Koulutusohjelmasta ja vamman laadusta riippuu, voiko ja kuinka todennäköisesti voi tulla hyväksytyksi opiskelijaksi. Esim. tanssitaiteessa ei ole estettä, etteikö kuulovammainen voisi olla opiskelija. Näkövammaisen hyväksyminen voisi olla epätodennäköisempää, mutta ei mahdotonta.

Sen sijaan epäilen, että toistaiseksi ilman selkeää spesifiä pilottikoulutusta, olisi epätodennäköistä, että esim. pyörätuolissa istuva hakija valittaisiin tanssin koulutusohjelmaan – mutta sekään ei ole mahdotonta. Olemme luonnollisesti hyvin tietoisia siitä, että vammaiset ja ei-vammaiset järjestävät erilaisia yhteisiä tanssikursseja ja myöskin esityksiä, mutta toistaiseksi dance ability-koulutusohjelman järjestämiseen ei ole ollut vielä painetta/kysyntää (eikä varaa). Vastaavasti esim. dramaturgian koulutusohjelmaan voi aivan hyvin tulla valituksi pyörätuolissa istuva hakija.

Tiivistettynä: Se, voiko vammainen tulla hyväksytyksi riippuu alasta, vamman laadusta ja valitsijoiden taidenäkemyksestä ja laajemmin, erityisryhmiä koskevasta koulutuspolitiikasta. Tarvitaan pioneereja ja pilotteja. (Teatterikorkeakoulu.)

Vastauksessa on yksiselitteisesti todettu, että teatterikorkeakoulun pääsykokeet ja koulutus on suunnattu perusterveille ihmisille. Samalla todetaan, että varsinkin liikuntavammaisten hakijoiden pääsy tiettyihin koulutusohjelmiin on epätodennäköistä. Mahdollisesta vammaisuudesta aiheutuu siis pääsykokeessa selkeä syrjäntätilanne. Tästä herää kysymys, olisiko teatterikorkeakoulun pääsykokeissa ja koulutuksessa muutoksen tarvetta jouston mahdollistamiseksi?

Kysymyksessä 3 esteettömyyden huomioinnista tiloissa tai opetusjärjestelyissä esteettömät koejärjestelyt mainittiin useasti, samoin kuin opetushallituksen oppaan ESOK -suositusten (Esteetön korkeakouluopiskelu) mukainen rakentaminen. Kovinta kritiikkiä saaneita yliopistojen kampusalueita oli remontoitu, mutta vastauksissa tiedostettiin myös, että esteettömyyden taso saattoi yhä vaihdella suuresti opetuspaikasta riippuen. Myös muu liikkuminen opetuspaikasta toiseen sekä koulujen tiloissa arvioitiin usein hankalaksi.

Taideakatemian opiskelijoita työskentelee viidessä eri kiinteistössä. Kiinteistöstä riippuen esteettömyys on huomioitu erittäin hyvin tai heikosti. Osa koulutuksista on niin fyysistä, että liikuntaesteinen opiskelija ei voi opiskella kyseistä alaa. Linnankadun yksikössä kaikkiin tiloihin ei

ole mahdollista kulkea hissillä ja huonetilojen välissä on kynnyksiä, jopa käytävillä väliovien yhteydessä. Kaikista Turun AMK:n koulutustiloista on tehty esteettömyyskartoitus ja tarvittaessa tiloja on saneerattu. Kaikessa opetuksessa voidaan käyttää apuna tietotekniikkaa ja sen tuomia ratkaisuja opetuksen ja oppimisen helpottamiseksi. Osan opinnoista voi suorittaa verkossa. (Turun Kuvataideakatemia.)

- tilamme ovat vanhoja, ja liikkuminen on osassa tiloja vaikeaa*
- meillä on erilliset asuintilat liikuntaesteisille (rakennettu vuonna 2005, joten siis ovat ajan tasalla)*
- opiskelutilat on mahdollista sijoitella siten, että liikkumisongelmaa ei synny*
- pedagogiikkamme perusasioita ovat toisen ihmisen huomioon ottaminen ja yhteisöllisyys, joten opiskelijat myös auttavat toisiaan (Oriveden opisto.)*

Rakennuksemme on kolmikerroksinen ja hisseillä pääsee pääkäytävillä liikkumaan, muutoin rakennus on melko sokkeloinen ja portaita on paljon. Opetusjärjestelyissä pyritään huomioimaan esim. luki-/kirjoitusvaikeudet tarjoamalla vaihtoehtoja esim. tenttien suorittamiseen. (Lahden muotoiluinstituutti.)

Kuvataideakatemiassa ei ole tällä hetkellä vammaisia opiskelijoita, mutta mahdollisiin erityisjärjestelyihin ryhdytään tapauskohtaisesti (Helsingin kuvataideakatemia).

Huomionarvoista on, että oppilaitosten vastauksissa kehoitettiin toisinaan tutustumaan koulujen nettisivujen ja oppaiden tietoon esteettömistä opetusjärjestelyistä, kun tietoa haettaessa sivustot osoittautuivat puutteellisiksi tai epäselviksi. Tässä olisikin monille oppilaitoksille selkeä kehittämisen kohde.

5. Esiselvityksen yhteenveto ja johtopäätökset

Kun otetaan huomioon esiselvityksen tarkoitus eli kulttuurin saavutettavuuden edistäminen sekä taidealan oppilaitosten valmiuksien vahvistaminen vammaisten opiskelijoiden vastaanottamisessa ja tätä kautta vammaisyhteisön kulttuuritoiminnan vahvistaminen, esiin nousee seuraavia johtopäätöksiä ja kehittämiskohteita:

Opiskelijoiden kokemusten perusteella tiedon puute vaikuttaa heikentävästi oppilaitosten henkilöstön asenteisiin vammaisia opiskelijoita kohtaan. Tästä uhkaa muodostua noidankehä, sillä oppilaitoksilla ei ole tarpeeksi tietoa vammaisista opiskelijoista. Tämä näkyy osaavan henkilökunnan puutteessa ja siinä, että tietoa ei ole selkeästi ilmaistu oppilaitosten internet-sivuilla tai muutoin. Asia on oppilaitoksissa keskeneräinen, ja toistaiseksi vaikuttaa siltä, että opiskelun sujuminen on kiinni enemmän sattumanvaraisista henkilösuhteista kuin määräysten toteuttamisesta.

Toisinaan opiskelijat ovat kokeneet, että erityisjärjestelyjen saaminen esimerkiksi pääsykokeisiin saattaa hankaloitua byrokratian takia. Kun sisään on päästy, opinnot taas saattavat viivästyä tai keskeytyä vaikkapa tarvittavien teknisten sovellusten puuttumisen vuoksi.

Vammaiset opiskelijat kohtaavat eniten vaikeuksia fyysisen ympäristön esteiden takia, mutta myös asennetasolla on parannettavaa. Vammaisuutta ei välttämättä osata nähdä oppilaitoksessa positiivisena taiteen voimavarana vaan ongelmalähtöisesti tai taiteen estetiikan kannalta haastavana asiana. Ongelma on siinäkin, ettei välillistä syrjintää aina tunnisteta vaan vammaiset opiskelijatkin pitävät sitä asiaan kuuluvana, kun heille muuten ollaan oppilaitoksessa ystävällisiä ja asiallisia.

Kokonaan oma erityiskysymyksensä koskee Teatterikorkeakoulua. Sen vastauksissa koulutuksesta suljettiin käytännössä pois ihmisryhmä taidekäsitykseen vedoten ja todettiin, että pääsykokeet ja koulutusohjelmat on tehty perusterveille. Taidekäsitykset eivät kuitenkaan koskaan voi olla syrjinnän peruste. Kärjistäen samalla logiikalla, jos selvitys koskisi etnisen vähemmistön taidealan opiskelua, oppilaitos ilmoittaisi opetuksensa olevan suunnattu pääpiirteissään kaukasialaisille henkilöille.

Teatterikorkeakoulun pääsykokeet on tältä osin uudistettava niin, että niissä huomioidaan kaikki hakijat sekä taidekäsitysten kehitys ja muutokset. Opetusministeriön ohjaus on tarpeen uudistusten tukemiseksi.

Positiivisella puolella suurin osa haastateltavista ei kokenut suoraa syrjintää. Vaikka esteettömyydessä nähtiin paljon kehitettävää, sen myös uskottiin menneen jonkin verran eteenpäin. Lisäksi opinnot koettiin aina hyödyllisiksi työllistymisen kannalta. Tästä seurasi selkeä kehittämis ehdotus siitä, että taidealaa voisi jopa markkinoida vammaisille opiskelijoille nykyistä enemmän.

Todettava on myös, että esiselvitykseen valikoituneet haastateltavat ovat pärjänneet aloillaan poikkeuksellisen hyvin. Jos kyselyyn olisi saatu mukaan vamman takia koulutuksen ulkopuolelle jääneitä tai oppilaitosten esteellisyyteen uupuneita henkilöitä, kokemukset olisivat varmasti toisenlaisia.

Jatkotutkimuksen ja toimenpiteiden osalta, olisi tärkeää nostaa oppilaitosten tietotasoa ja valmiuksia vastaanottaa vammaisia opiskelijoita. Konkreettisenä keinona tässä voisi toimia esimerkiksi tietopaketin ja ohjeiden kehittäminen kouluille. Pätevien ohjeiden määrittely ja kokoaminen vaatisi oman jatkohankkeensa.

Opiskelun kokonaisvaltaisen esteettömyyden täytyy olla osa oppilaitosten strategiaa. Esteettömyydestä on tiedotettava oppilaitosten internet-sivuilla. Lisäksi on varmistettava, että verkko-oppimisympäristöt ovat esteettömiä ja saavutettavia. Esteettömyyden kehittäminen edellyttää pysyväisluonteisia ratkaisuja ja ministeriön ohjausta sekä valvontaa: opiskelun esteettömyys on kytkettävä nykyistä näkyvämmiin ja systemaattisemmin osaksi oppilaitosten toiminnan laadun arviointia.

Jatkossa myös pääsykokeiden mahdollisesti syrjivät elementit tulee selvittää perusteellisesti. Lisäksi taidealan oppilaitosten liikkumisesteiden kartoitus ja poisto on syytä toteuttaa tarpeen mukaan, ja siihen on panostettava aina opetustiloja remontoitaessa.

Vammaisuuden vaikutus taiteen estetiikkaan vammaisten opiskelijoiden kannalta hyödyllinen tutkimus- tai opinnäytetyön aihe. Samoin tutkimusta tai opinnäytetyötä voi suositella tehtäväksi oikeustieteen alalta, vammaisten hakijoiden oikeusturvasta taidealan pääsykokeissa.

Vammaispoliittisen taiteen ja kulttuurin syntymistä sekä kehitystä toivoisi ylipäänsä huomioitavan alan oppilaitoksissa nykyistä enemmän. Esiselvityksen tavoitteiden mukaisesti, oppilaitokset tukisivat samalla koko vammaisyhteisön kulttuuritoimintaa ja vahvistaisivat omaa toimintaansa. Monipuolisesta opetuksen suunnittelusta hyötyisivät yhtä lailla taidealan oppilaitokset ja vammaiset opiskelijat.

Lähteet

Laaksonen, Elina 2005: *Esteetön opiskelu yliopistoissa*. Opetus- ja kulttuuriministeriö: Valtioneuvosto.

Penttilä, Johanna 2012: *Hitaasti, mutta varmasti? Saavutettavuuden edistyminen yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2000-luvulla*. Opetus- ja kulttuuriministeriö: Valtioneuvosto.

Sivistys-uutiskirje 2012: Esteettömyystutkimus: Rakennukset ja tiedotus retuperällä
(http://www.sivistys.net/uutiset/esteettomyystutkimus__rakennukset_ja_tiedotus_retuperalla.html ks. 20.3.2012).

Tiedote, työterveyslaitos 2011: *Tutkimus osoittaa: Vammaisten työntekoa voitaisiin lisätä ja helpottaa työtä ja työtiloja räätälöimällä*
(http://www.ttl.fi/fi/tiedotteet/Sivut/tiedote3_2011.aspx ks.7.3.2012).